

Ljudi sa torbama

Širokim i pravim zemaljskim putem hodaju ljudi – svako u ruci nosi torbu.

Hodaju svi – bez izuzetka.

Hodaju koracima ujednačenog i ravnog ritma, kao da ničim nisu sputani. Da bi se stvari bolje videle pa tako bile jasnije, pribegla sam nužnoj scenskoj podvali i stvorila privid horizontalne podloge na kojoj se sve odvija. Bila sam i još sam hodočasnik sa torbom, pa znam da je u pitanju strma vertikala kojoj se ne vidi kraj. Put stremi ka nebu, ka odsustvu oblika i praznini, ka odsustvu materije. Nema ničeg mekanog u šta se može tonuti i ničeg čvrstog o šta se može udariti rukom.

Put liči na visoko i vitko drvo sa čestim granama i ograncima iz kojih kaplje zelena svežina. Mnogi putnici ne odolevaju zavodljivosti bočnih staza pa skreću ostavljajući upražnjena mesta na širokom zemaljskom drumu. Uočljivo je da ima onih koji se nikada ne vrate omamljeni prividom raja, kao i to da najviše radoznalosti i sklonosti ka avanturi, po prirodi krvi, pokazuju mladi ljudi. Lako se otvaraju za dopadljivo i novo. Pod njihovim nogama put se ne ugiba i oni zadugo neće osetiti teret koji nose. Nakon što posisaju slast bočnih ograna, napustiće ih oglodane i puste. Napustiće ih bez osećaja sitosti, jer je glad za uživanjem neutoljiva. Vратиće se nazad ispošćenim putem ka stazi koja ih čeka. Korak po korak, nastaviće putem koji vodi u visinu. Zbunjeni su jer ne vide svrhu, ali vide da svaki pomak ka toj visini radi na štetu širine – evo, ogranci su sve ređi, i sve kraći, i vidi im se istanjen

bezlisni kraj. Na njih se već ne može, i ne sme stati. To je čas u kome se spozna težina zadatka kome se još ne vidi ni razlog, ni rešenje.

Retko se događa, ali bude i to, da se na tom putu slomi veoma mlad čovek. To uvek izazove potres jer je protivprirodno i neočekivano. Da li je duhovna zrelost poranila, pa joj je sada tesno u skučenosti dečačke volje i odsustvu moći da tu zrelost razume? Da li se život prerano uozbiljio, pa pred njega stao namrgodenog čela, sa crnim zjapećim rupama umesto očiju? To niko ne zna. Spazila sam mladića ispijene tamne kože, pogurenog i iscrpljenog, sa mrakom u očima, kako sedi kraj puta i poslednji iscedak snage troši na pokušaj da otvori torbu. Nisam prilazila, niti sam smela da ponudim pomoć jer svako svoju torbu, ako želi da otvori, mora otvoriti sam. Njemu je to teško, već je i nemoguće jer, evo, gasi se čovek i u njemu poslednja misao – u torbi je tajna.

Svako drugačije nosi svoj teret. Eno putnika dobro zašlog u devetu deceniju života, kako krepko i prave kičme hoda čvrsto i samouvereno. Torba mu je laka – niti je ispušta, niti je otvara. Tupa ravnodušnost bez dileme, bez pitanja, bez ijedne nesigurne kopče u glavi koja bi pukla u radoznalost. Verujem da je takav čovek živio i živi samo telom, težnjom za sitošću i zadovoljavanjem svake fiziološke gladi, pokorno povijen pod nagonima krvi.

Svoju torbu sam otvorila u trideset šestoj godini života. Pre nego što kažem šta sam u njoj našla i šta sam kasnije razumela i shvatila, dužna sam reći da ne tražim, pa zato i ne nalazim krivca za sopstveni klecavi hod, za spoticanja i slepa lutanja na krivo trasiranom putu. Ne može se suditi onome što je dato ustrojstvom čoveka i ljudske prirode. Zagonetka smo koja samu sebe odgoneta. Eto, to smo.

Pred san

Na policu kraj uzglavlja, odlažem *Martirologijum* – dnevnik Tarkovskog pisan u periodu 1970-1986. godine. Podvukla sam nekoliko pasusa. Sa podozrivošću sam odbrojala i preskočila stranice ispunjene faksimilima spiskova za kupovinu, popisanim troškovima domaćinstva, ili opisivanim brigama svakodnevnog života koje imaju svi ljudi na planeti, pa i reditelji. Nepotrebno i štetno. Šta pisci memoara traže ispod crte i čemu treba da u bizarnim, opšteljudskim radnjama nalaze zajednički imenitelj koji sve ljude svodi na jednu biološku i fiziološku meru, i od toga stvaraju podlogu na kojoj u ravni stoje genije i običan čovek? Pitam, jer je važno – tim pre što genialnost ne izvire iz tih sokova i tokova. Ne sudim, govorim ličnim ukusom. Ne znam gde se vrednuje i meri život, ali slutim da nijedan nije uzalud stvoren i da je svako s razlogom tu. Ili nije? Tek, oprezno sa onima koji su, blagoslovom ili prokletstvom, rođeni sa belegom izuzetnosti.

Nizak daščani plafon propušta zvuk kojim po krovu, u mirnom i pravilnom ritmu, dobuju teške kišne kapi. Navlačim pokrivač preko ohlađenih ruku. Sa drugog kraja kreveta čujem čvrst, umiren dah spavača koji mi veruje i kada ne razume. Spuštam glavu u mekoću jastuka zahvalna za dobrotu ma od koga došla – naročito zahvalna Onome koji više od dva milenijuma prikuplja i zgrće kamenje kojima „bezgrešni” gađaju „grešne”, a sam ni jedan ne poteže na čoveka. Kao svaki put pred san, i ovog puta Gospoda molim da u sve sate koji dolaze ostane uz mene i podrži me u veri da sve kroza šta sam prošla mora imati neki smisao. U fokusu Njegovog svevidećeg oka ništa nije ni malo ni beznačajno. Vidi On da moja religioznost

pulsira u svakom damaru ispod moje kože, u svakom pokretu i dahu, da seže duboko i visoko, te se nadam će oprostiti što sam gotovo slepa za obredna načela svedena na trpezu, na običaje, na rutinu koja kod većine ljudi suštinski tako malo menja.

Jutro me je zateklo u uverenju da ću od danas pa nadalje (dok budem morala i mogla da pišem) pisati samo o jednome. Kad jedan od ova dva uslova učute, biće to pravi čas da se stavi tačka makar i u sred rečenice. A do tad ću se baviti sadržajem torbe koja me je čekala na mestu gde počinje život – na tvrdom zemaljskom putu. Ništa od zatečenog nisam odbacila, nije ni bilo moguće, ali sam mnogo toga dodala, premeštala, kad?, kako? i zašto? pitanjima pravila novi raspored. Usudila sam se da znam!

Misteriozna vitalnost

Nauka ustvrđi da se ljudi ne sećaju ranog detinjstva, pa tako ne pamte događaje iz prve tri godine života. Za mnoge je to odlična vest, ali ne i pouzdan oslonac za vreme koje sledi. Istina je – ne pamtim ni ja, ali slutim da je nešto detinje, mekano, rovito i propustivo upilo sve prema čemu je bilo otvoreno. Nakon isteka trogodišnjeg odsustva moći zapažanja i pamćenja, neko će se zateći na stabilnoj podlozi, u nepropustivom, suvom gnezdu, ušuškano svim preduslovima za čvrst korak. Drugi će drhtati svesni nesigurnosti oslonca – kao onaj koji stoji na trošnoj, napukloj prečki merdevina sačinjenih od poroznog i šupljeg drveta, nogara pobijenih u živi pesak. Na pitanje ko od njih stoji na boljem temelju odgovoriće život svakom ponaosob. U svakom slučaju, na tom rovitom tlu, do grla u neznanju i čuđenju, valja graditi sopstveni, rođenjem zadat život. Ali polako: blagosloveno je neznanje deteta jer, da nije tako, mnogi bi se prestravljeni, odmah po rođenju sunovratili nazad – u majčinu utrobu.

Da li, i u kojoj meri upravo to doba temelji i gradi život? O tome se može polemisati. *Teško detinjstvo* jeste dobar izgovor za automatsko pravdanje tegobnog života odrasle osobe. Ali, pogledajmo nauku kako zbunjena stoji pred ljudima koji su, premda potekli iz sumora i svakovrsne oskudice, uprkos pomanjkanju ljubavi, uspeli da odgaje sami sebe i sami sobom dozru ne znajući čime i kako. Išli su ne pitajući odakle snaga koju poseduju, odakle misteriozna vitalnost koja mimo svih otežavajućih okolnosti gura napred protivno genetskom usudu i logici antropologije. Tu prestaje psihologija, a počinje lična duhovna genealogija. Ako sam sklona, a jesam, da poreklo te taj-

novite vitalnosti potražim u energiji kojoj ne znam izvor, ali osećam da je veća i viša od mene, da je nedokučiva i neobjašnjiva i nedodirljiva, onda će me pokušaj dosezanja i pojašnjenja te sile svakako uvesti u gordost. Ako ovim što pišem stupam na taj teren, neka na tom terenu ostanu i greh i ispovest.

Crtica 1

Imam četiri godine. Živim u centru sela podno Ravne gore. Jednom dnevno u selo stiže autobus, retko se viđa automobil, najčešće prolaze zaprežna vozila. Tu je četvorogodišnja škola, kafana i „zadruga” – prodavnica sa olaisanim patosom i drvenim rafovima koji nose raznoliku robu: šećer, so, brašno, sapun, kante višestrukih namena, sekire, kose, lopate i drugi alat neophodan ljudima koji žive od zemlje. Baka je došla da me vodi njenoj i dedinoj kući. Pozna je jesen, vetrovit i hladan dan. Mama mi oblači kaput, a baka mi na glavu stavlja maramu čije krajeve vezuje podno brade kao što to radi i sebi. Valja nam dugo pešačiti – njihova je kuća na udaljenom brdu – najpre se moramo spustiti livadskom padinom do potoka, pa onda uz brdo uskim stazama. Ona me drži za ruku, često proverava položaj marame, stane, povije se, pomiluje me po licu i kaže: „Snago moja”. Mnogo godina kasnije saznala sam kako je i koliko teško živela ta divna, dobra žena. Bila je mamina maćeha, ali jedina baka koju sam znala i volela. Nije imala sopstveno potomstvo. Sav manjak, gotovo potpuni nedostatak ljubavi i nežnosti u njenom težačkom životu očitavao se u tom, više vapanju nego tepanju, (“snago moja”). Kako se veselila i glasno smejala kada bih joj trčala u susret, pa joj uskakala u naručje i dugo je grlila. Nisam ni slutila da to za nju nije puki, radostan susret sa unukom, nego nagli dotok neke pitke i nežne svetlosti od koje noć postane šuplja, manje tamna, nekako prozirna tako da se kroz nju, tek načetu, nazire jutro zbog koga vredi ustati.

Koraci u nazad

Čemu služi hodanje natraške? Tumačenja je onoliko koliko je onih koji su to činili, ili sada čine. O sopstvenom iskustvu ostavljam zapis i odgovor je u njemu. Tragam za određenim fragmentima prošlosti, i to za onim događajima i odlukama čije me tumačenje, tek sa višedecenijske distance, može dovesti do spoznaje neminovnosti puta kojim sam prošla kako bih okrznula smisao svega što se dešavalo, i razumela da ništa nije uzalud. Uneću ovde tek nekoliko prizora iz ranog detinjstva. Doneću ih kao malokrvne i gole činjenice, kao crtice koje neću tumačiti jer ih u vreme dešavanja nisam mogla vezati ni za uzrok, ni za posledicu. To su lagane fotografije bez težine utiska. U malim godinama saglasni smo sa svakim putem kojim vođeni hodamo i ne znamo ono što u kasnijem dobu saznamo ako istrajemo u pseudo dijalogu.

I evo me na tom putu i tom zadatku. Reč je o samozapovesti kakvu bira samokritičnost kada se obraća slabosti. I kažem sebi:

Prostri sebe pred sebe i vidi ko si! Vidi zašto si! Pogledaj u nebo jer je ono i mera i metafora za beskraj i nedodir. Pogledaj i pitaj jesi li išta vredno pod tim beskrajem i nedodirom, i ne nasedaj na optičku varku jer nije nebo tako daleko – sve je u prozirnosti. Pruži ruku, mahni nekom i već si u nebu i beskraj. Pokušaj. Lako je.

Pokušaj, lako je... Kakav lažljivi podsticaj! Još sam ga samoj sebi podmetnula. Mnogo će vremena proteći pre nego se dohvatim olovke. Dugo ću se osećati kao u ringu, nedostojna protivnika koji je i brži i jači. Radije sam se

povlačila nego što sam napadala, a najčešće bežala u kukavičku poziciju klinča koja mi je na kraju dozlogrdila. Očigledno je bilo da neka viša promisao ima u mene veće poverenje nego što sam ga u samoj sebi nalazila. Polako sam se izvlačila iz neprovetrenog, ustajalog, nečasnog skloništa u kom sam se krila od sopstvenog uma i lične potrebe da učinim jasnim i svoj put, i svoj zadatak, i svoj sveobuhvatni lik. Sve ovo, tim pre što moj (ili bilo čiji) cilj i zadatak nije upisan u genetskom kodu, pa tako nije bio ostvariv na putu čiji sam plan i pravac zatekla u torbi koja me je čekala na prvoj zemaljskoj stanici.

Napolju je stvarnost sa scenarijom za mene, za druge, za događaje neočekivane i planirane. Hodam nedoglednim nizom sadašnjih trenutaka sve verujući da hodam napred, a zapravo ne pomeram se s mesta. Uvek sam sada, tu i ovde.

Unutra, međutim, hodam natraške. Idem uz sebe kao uz reku kojoj tražim izvor. Idem – ne obalom, ne lagodno i posmatrački, već kontra smerom – protivno matici i najjačoj struji toka. Ne može se nazad, do početka, do istine makar i varljive, a da se ne istrpi otpor sila koje snažno guraju napred, u stihiju. Mora se poderati nešto kože (i sa lica i sa naličja), jer kako drugačije s malo snage spram moćnog potiska. I gle! – evo nagrade. Drvo sa početka ove pripovesti preslikalo se na površinu reke, pa ono što su ramlje i ogranci na stablu u vodi su pritoke sa desne i leve strane, i ponornice bez imena. Brzaci i besni virovi razbili su celinu izvora, esencijalno je prslo u neizbrojive čestice koje su, premda slabo vidljive, i dalje suština. Peku nas kao plamene iskre, kao trnci gamižu do najmanjeg kapilara – traže da se saberu u celinu, u prvorođnu, prvoizvornu kap iz koje smo stvoreni, a čija smo svojstva poneli u ovaj život i ovaj svet.

Moć prozrenja

Iz prvorodne kapi odmah se izdvojilo primarno svojstvo moje prirode. Sa tim sam svojstvom spuštена u život, sa tim sam otvoreno i sa poverenjem ušla među ljude, sa tim me svojstvom evo i dan-danas. Otkrila sam emotivnu i fizičku krhkost, nešto lomno što se moralo, da bi preživelo, osloniti na poverenje u druge. Znala sam za pristojnost pa nisam baš svima trčala u zagrljaj i, kao baki, uskakala u naručje, ali sam pokazivala nasušnu potrebu da mi se na osmeh uzvati osmehom. Odsustvo ljudske topline i ljubaznosti, punilo bi me nekim stidom i strahom, pa sam se spontano odričala i povlačila od svakog oblika sopstvene nametljivosti. Vremenom je moje biće gubilo čvrstinu i jasne konture – postala sam tek jedno prisustvo nalik senci. Kretala sam se tiho, sa glavom u nebu, zemlju doticala ovlaš – na nju oslonjena tek nožnim prstima. Sada mi je jasno da su priroda i duh već tada bili u jedinstvu, ali dete nije u stanju da prepozna u sebi ni jedno, ni drugo.

Avaj, malo po malo, tapka život, tapkaju i okolnosti u kojima u neverici svedočim neobjašnjivoj, obespokojavajućoj hladnoći u odnosima čoveka prema čoveku. Ljudi, ljudi, ljudi ... Neizbrojivi su povodi za susrete sa njima: ljudima dobrim, toplim, milosrdnim; ljudima hladnim, zavidljivim, zlobnim. Gotovo svaka aktivnost podrazumeva kontakte sa drugima – nekada neobavezujuće i kratkotrajne, nekada neizbežne u koje ubrajam i one sa srodnicima po krvi. Ovde logika genetike nalaže da ih volimo, a čime i kako? – pita se katkad moja misao koja se ni sa jednom njihovom nije sretno našla. To je neotklo-njiva muka posebnog naboja i težine.

Uprkos oporim iskustvima nisam prestala da verujem u čoveka. Svakog opravdava i brani koren sopstvene prirode – klimala sam logičkom imperativu. Žive karakterom i temperamentom, žive svoj život kako umeju i mogu, kako moraju. Šta mi znamo o kočnicama i zamajcima drugog čoveka. Ne znamo šta u svakome vri i kuva se, ne znamo sadržaj tog kotla koji diktira postupak, odluku, akciju ili povlačenje. Žilava je to vreža, pa ne čudi što su retki oni koji se svojom prirodom bave, još ređi oni koji u njoj vide lošeg gospodara pa pokušavaju da je ukrote, na njoj nešto promene, odšiju ili došiju. Težak je to zadatak za svakoga, a naročito za one koji su se sopstvenoj ćudi zavetovali na podaništvo.

Vratih se na prethodni pasus i svemu izrečenom dadoh za pravo. Videh iskrenu potrebu da razumem i opravdam ljudske slabosti bez kojih, uostalom, i sama nisam. Časno i sa ubeđenjem stojim iza svega što napisah. Ipak, osećam da negde „debelo” škripi – sada znam i gde. Škripi u meni, u jednom ličnom svojstvu na kog, zbog puke nemoci da išta promenim, gledam kao na zlonameran beleg zbog kog trpim obilno i često. Jedna prirodna, lagana, o naopako... potpuno spontana moć. Ime joj je prozrenje.

1.

Dato mi je da u čoveku prepoznam potencijal za zlo, a da pritom ne mislim na ispoljenost i efekat tih svojstava u vidu posledica. Takva svojstva slutim na samom njihovom izvoru, u tami nečijeg mračnog psihološkog sklopa na kom te osobine mogu ostati čitavog života, a da nikada ne budu otvoreno pokazane. Radi se o uznemirujućoj slutnji kojoj nije potrebno da vidi lice zla kako bi se uveri-

lo, jer slutnja zna. I kada je uspavana i nedelatna, ja vidim tu prostu, elementarnu silu kako, nalik crnom pretećem oblaku, stoji naspram i iznad načela ljubavi, poštovanja, mira, tihovanja, solidarnosti i podrške. Ćutim o ovome. Ono što osećam u svom srcu i umu postoji kao stvarnost samo za mene. Ne biti otvoreno izložen zlu, a osećati kao da jesi. Trpljenje i bol su gotovo isti. Je li to blagoslov ili prokletstvo hipersenzibilnosti?

2.

Nije me moguće slagati ako u lice gledam osobu koja to čini. Moja reakcija na tuđu laž nije otvorena, puštam da prođe, prećutim i laž mi ostane u grlu kao prepreka koja se ne može ni izbaciti, ni progutati. Tako čovek odlazi sa uverenjem da je uspeo ako je to činio iz neke svoje računice, ili iz puke i naopake potrebe da privuče pažnju. Ono što je sigurno: nešto u meni će se, kada je reč o tom licu, zauvek ugasiti. Nije to pitanje odluke. To je pitanje pulsa u grudima, nemira koji osetih jer videh grešnost i u njemu i u meni – u njemu pritvornost i laž, u meni očajanje i nikad savladanu disciplinu koja se zove *sasipanje u lice*.

Moć prozrenja – kad bih se pitala radije bih da je nemam, ali ne pitam se. O sveta naivnosti, o detinje rajsko poverenje. Znam da si još tu, u nekom kutku mene podno srca, motriš na mene, bodriš me da podnesem bol koji je usud preosetljivih. Svojim me prisustvom podsećaš da si živi izvor i živo ishodište ovozemaljskog puta i da se njime ne završava sve.